

Hangszerek, ha énekelnek

A zene nem egyetlen világ, hanem számtalan. Különböző naprendszerek egymás mellett az univerzumban. Ez a sokféleség ellentétpárokban is megjeleníthető. Egyházi zene – világi zene. Abszolút zene – ábrázoló szellemű zene. Népzene – műzene. Komolyzene – könnyűzene. Komponált zene – improvizált zene. Az előbbiekhöz hasonló ellentétpár a vokális zene és a hangszeres zene két nagy halmaza, amely, akárcsak a többi, két fontos és népes csoportot különböztet meg. Ezek nemigen merészkednek egymás területére. Az énekesek nem szoktak hangszeres szonátákat vagy versenyműveket elcsicseregni – az utóbbiak többsége nem is képzelhető el vokális változatban –, a hangszeres művészek világában pedig ritkán találunk példát arra, hogy valaki fúvós vagy vonós instrumentumon szólaltatna meg egy dalt vagy operáriát. Ritkán, de azért mégis találunk, mert a hangszerjátékosoknak igenis törekvésük a *cantabile* előadásmód, a vokális ihletésű, éneklő dallamformálás, amely széles íveket rajzol, és hanghordozásában is igyekszik megőrizni, felidézni valamit az emberi hang színéből, hőfokából, lejtéséből.

Miért? Mert amióta világ a világ, úgy tartja a közvélekedés: a leghumánusabb és legtermészetesebb zenei megnyilvánulás az éneklés. Ennek megfelelően minden hangszeres legfőbb álmának egyike (persze a virtuozitáson túl), hogy azt mondják rá: olyan természete-

sen játszik, olyan érzékeny tónussal, olyan közlékenyen és természetes tagolással, mintha énekelne.

A vokális zenének persze rendszert szövege is van: az ária, a dal, a recitativo, minden rendű és rangú énekelt dallam szavakkal együtt szólal meg, azok jelentését hordozza és fejezi ki. Nagy ritkán mégis történnek kísérletek arra, hogy az énekelt dallamokat átköltöztessék a hangszeres előadásmód világába. Ez megvalósulhat úgy is, hogy egy dal vagy ária hangszeres feldolgozást kap, vagy éppen variációk, esetleg parafrázisok születnek egy vagy több vokális melódiára. Ennek a műfajnak Liszt volt az egyik legnagyobb mestere. Egy másik – talán még érdekesebb – lehetőség az, amely ritkán fordul elő, mégsem példa nélküli: olykor egy-egy hangszeres művész a szavakat mellőzve muzsikál el egy dalt. Ezek is „dalok szöveg nélkül”, ahogy Mendelssohn nevezte nevezetes rövid, lírai zongoradarabjait, csak éppen amíg a mendelssohni *Lieder ohne Worte* kötetei eleve szöveg nélkül születtek, ezek a hangszeren megszólaló dalok az instrumentális előadásban levetik az eredetileg szervesen hozzájuk tartozó szöveg köpenyét, hogy pusztán dallamvonalukkal hassanak. Érdekes kísérlet: megéle a dal egy hangszer hangján, az éneklés hang és a szöveg nélkül, elég erős-e a dallam ahhoz, hogy önmagában is kifejezze azokat az érzelmeket és lelkiállapotokat, amelyek megidézését az eredeti, vokális formában

a szöveg oly hathatósan segítette? Vagy nem is kell kifejeznie, mert a dal, ha hangszeren szólal meg szöveg nélkül, átlényegül, hogy másról szóljon, másfajta tartalmakkal közelítsen hozzánk, zenehallgatókhoz?

A zongoraművész Simon Izabella és két társa, a klarinétos Klenyán Csaba és a csellista Rohmann Ditta közös koncertet adott a Zeneakadémián. A műsor kezdetén és végén egy-egy trió hangzott fel, Beethoven op. 11-es B-dúr (1797), illetve Alexander von Zemlinsky op. 3-as d-moll műve (1896). Ezek eredeti fogantatásukban is hangszeres darabok, igaz, egyetlen apró csavarral: a Beethoven-mű fináléja, az *Allegretto* eredetileg vokális dallamot dolgoz fel variációs formában. A tétel a Beethovennél néhány évvel idősebb Joseph Weigl (1766–1846) *L'amor marinaro ossia il corsaro* (A tengeri szerelem, avagy a kalóz) című *dramma giocoso*jának egyik témájára mutat be kilenc változatot. Ennek nyomán nevezik a Beethoven-művet *Gassenhauer-triónak*. A Gassenhauer szó a 18. században ugyanazt jelentette, mint később a sláger: az utca népe által dudorászott-fütyörészett, népszerű dalmot. Vagyis Beethoven triójának záró tétele mai szóval hangszeres *slágerfeldolgozás*.

A műsort keretező két tisztán instrumentális mű által közrefogva, a hangverseny középpontjában vokális művek szólaltak meg hangszeren. A szünet előtt Schumann *Frauenliebe und Leben* (Asszonyszeretel, asszonysors) című dalciklusát (op. 42, 1840) hallottuk. Az Adalbert von Chamisso verseire komponált sorozatot – amelyben

egy fiatal nő beszél el bontakozó szerelmének, házasságkötésének, majd férje tragikus, hirtelen halálának történetét – ezúttal cselló és zongora szólaltatta meg. A szünet után pedig három Mahler-dalt hallottunk klarinéton és zongorán: előbb a Rückert-megzenésítéseket tartalmazó *Gyermekgyászdalokból* (Kindertotenlieder, 1904) hangzott fel az *Oft denk' ich, sie sind nur ausgegangen* (Gyakran úgy hiszem, csak sétálni mentek) címűt, ezt *A fiú csodakürtje* (Des Knaben Wunderhorn, 1905) című sorozatból követte a *Lob des hohen Verstandes* (A magas értelem dicsérete), hogy a Mahler-művek sorát a *Rückertdalok* (1901/02) egyik legszebbike, az *Ich bin der Welt abhanden gekommen* (A világtól elvonultan élek) zárja. Valamennyi Mahler-dalt az osztrák Ronald Kornfeil dolgozta át klarinét és zongora kettősére.

A két, eredetileg vokális mű két különböző módon szólalt meg hangszeres változatban. Az *Asszonyszeretel, asszonysors* előadását döntő módon meghatározta, hogy az eredeti mű énekszólama csellón egyetlen hangnyi változtatás nélkül, egy az egyben eljátszható. Rohmann Ditta ezt is tette, s ily módon ő nem *átiratot* adott elő, hanem a zenei hangok tekintetében teljes mértékben az *eredetit* – csak éppen nem énekhangon, szöveggel, hanem csellón, szövegtelenül. Egész teljesítményére mindvégig jellemző volt és maradt az a törekvés, amely az énekesi magatartást imitálja, minden vokális hangsúlyt, apró lassítást, gyorsítást, lélegzetvételt az eredeti, vokális változathoz híven reprodukálva. Ettől azután nem-

csak nagyon éneklésszerűvé, de egyszersmind nagyon beszédessé is vált a játéka: lejtése a szavakéhoz igazodott, s ezt a zenehallgató is észrevehette, mivel a szervezők a Schumann- és Mahler-produkciók alatt kivetítették a szöveget. Rohmann Ditta rendkívül kifinomultan játszott, dinamikailag és színekben is különlegesen árnyaltan, Simon Izabella pedig ösztönző és együtt lélegző partnerként követte minden zenei mozdulatát.

Klenyán Csaba hasonló érzékenységgel közelített az általa megszólaltatott Mahler-dalokhoz: mindenre alkalmas, képlékeny-hajlékony hang, a dalok valamennyi apró hangulatváltását követő kidolgozás, az előadói szabadság és a pontosság sajátos, elemezhetetlen vegyülete jellemezte tolmácsolásait. Ugyanakkor az a három Mahler-dal, amelyet eljátszott, Ronald Kornfeil átíratában teljesen más alaphelyzetet képviselt, mint amelyik a Schumann-ciklusban érvényes volt. Ezek ugyanis a Schumann-sorozat csellón megszólalt dalaival ellentétben valóban átíratok: az átdolgozó időnként nem az énekszólamot játszatja a klarinéttal, „belenyúl” a kompozíció belső összefüggéseibe, s ennek következtében vérbeli hangszeres kamarazene alakul ki a klarinét és a zongora között. Ezért ebben a három interpretációban – a továbbra is kivetített szövegek elle-

nére – mindenekelőtt azt figyelhetjük meg, hogyan alakul át a vokális muzsika, a dal hangszeres kamarazenevé.

A két vokális mű hangszeres megszólaltatását keretező produkciók közül a Beethoven-trió első tételében az egymással párbeszédet folytató témák, motívumok kidolgozásának igényességére figyelhetünk fel. Sok finoman megmunkált apró mozzanat, sok hangsúly, dinamikai árnyalat, a zene lélegeztetése tette az előadást különlegesen részletezővé és hangulatgazdaggá. Az *Adagio* második tételt lágy-szelíd muzsikálás, sok puha tónus jellemezte, míg a variációs finálé (*Allegretto*) előadásában a három előadó felszabadult játékossága, a sokszínűség és karaktergazdagság vált kulcsmozzanattá.

A Schönberg-kortárs Zemlinsky fiatalkori *d-moll klarinéttriója* tősgyökeresen brahmsi stílusú alkotás, ennek megfelelően az előadás a kifejezésmódban a szenvedély és a líra váltakozását és a gyakran szimfonikussá terebélyesedő kamaramű hangzásának gazdagságát állította előtérbe.

Simon Izabella, Klenyán Csaba és Rohmann Ditta hangversenye. Zeneakadémia, 2021. június 19. Rendező: Zeneakadémia Koncertközpont.